

EDEB – ZAJEDNIČKI IMENITELJ ZA SAMOPOŠTOVANJE I POŠTOVANJE DRUGOGA

Meho ŠLJIVO

mehoefsljivo@gmail.com

Uprava za vjerske poslove Rijasetu IZ

SAŽETAK: Tekst tematizira raskošno semantičko značenje pojma edeb i ukazuje na duhovne temelje edeba u konstitutivnim izvorima islama. U općem značenju pod edebom se podrazumijeva odgoj i vaspitanje općenito, dok u užem smislu edeb konotira lijepo i učtivo ophođenje prema drugima. Značenje edeba korespondira s praktičnom i primijenjenom etikom islama koja nastaje kao plod i rezultat iskrenog vjerovanja i nastojanja da se srce kao izvor vjerovanja i spoznaje očisti od svega što sprečava čovjeka da spozna svoga Gospodara. Edeb pomaže sazrijevanju pune čovječnosti, usmjerava pojedinca ka samoostvarenju sopstvenih potencijala, ka poštovanju integriteta drugoga. Edeb je odgojna strategija čiji su ciljevi poučiti ljude da su duhovna dobra bitno zajednička, da pripadaju svima, da ih se ne može pretvoriti u privatno dobro.

Ključne riječi: edeb, odgoj, odgajanje, kultura ponašanja, tevhid

Čovjek i mogućnosti edeba

Hvala Allahu, džellešānuhu, Stvoritelju i Održavatelju svih svjetova. Njega veliča sve stvoreno i On nema druga, takmaca, ni pomagača. Svjedočimo da je samo Allah Bog, da je Muhammed Njegov odabrani i hvaljeni rob i posljednji vjerovjesnik.

Allah je stvorivši čovjeka udahnuo u njega Svog ruha (duha). Učinio ga je namjesnikom na Zemlji i poslao mu Uputu. “Od Mene će vam uputa dolaziti, oni koji uputstvo Moje budu slijedili ničega se neće bojati i ni za čim neće tugovati. (E1-Bekare:38)

Kur’an dolazi izravno od Boga putem Objave i on vodi natrag Bogu preko Upute na pravi put. Kur’an je knjiga o vrijednostima koja sadrži

ajete (znakove) koji vode do tih vrijednosti. Naše vrijednosti su ono što nam daje i određuje smjer u životu.

Islamsko poimanje čovjeka ističe da je izvorna priroda čovjeka u suštini dobra. To učenje nema ništa zajedničko s kršćanskom idejom da je čovjek rođen grešan, ili s učenjem hinduizma da je čovjek u ishodištu nizak i nečist i da mora s mukom proći kroz dugi niz utjelovljenja prema konačnom cilju savršenstva.

Kur’an za čovjeka kaže: “Mi čovjeka stvaramo u skladu najljepšem”. (Et-Tin:5) S obzirom na to da ne-ljudska stvorenja imaju manje slobode nego čovjek da čine dobro, ona isto tako imaju manje slobode da se degenerišu. “Zatim ćemo ga (čovjeka) u najnakazniji lik vratiti.” (Et-Tin:6)

Čovjek je nemjerljivo, ali popravlivo biće. Kada kažemo da je čovjek nemjerljivo biće, onda pod tim podrazumijevamo da druga stvorenja poznaju samo neke aspekte i dimenzije čovjeka dok jedino Stvoritelj poznaje bit čovjeka, uključujući njegove skrivene namjere i sve njegove neispoljene i neostvarene potencijale.

“A kada Gospodar tvoj reče melekim: ‘Ja ću na Zemlji namjesnika postaviti!’ – oni rekoše: ‘Zar će Ti namjesnik biti onaj koji će na njoj nered činiti i krv proljevati? A mi Tebe veličamo i hvalimo i, kako Tebi dolikuje, štujemo.’ On reče: ‘Ja znam ono što vi ne znate.’ I pouči On Adema nazivima svih stvari, a onda ih predoči melekim i reče: ‘Kažite Mi nazive njihove, ako istinu govorite!’ ‘Hvaljen

neka si' – rekoše oni – 'mi znamo samo ono čemu si nas Ti poučio; Ti si Sveznajući i Mudri.' 'O Ademe' – reče On – 'kaži im ti nazive njihove!' I kad im on kaza nazive njihove, Allah reče: 'Zar vam nisam rekao da samo Ja znam tajne nebesa i Zemlje i da samo Ja znam ono što javno činite i ono što krijete!' (El-Bekare:33)

Kada kažemo da je čovjek "popravlljivo" biće, pod tim mislimo na odliku i iskazanu spremnost čovjeka, demonstriranu još od Adema a.s., da prepozna i prizna učinjene grijeha i da se iskreno pokaje i zatraži oprost od Svemilosnog Gospodara. "I Adem primi neke riječi od Gospodara svoga, pa mu On oprost; On, doista, prima pokajanje, On je milostiv." (El-Bekare:37)

Za razliku od čovjeka, Iblis ne prezire samo svoje uočene i manifestirane nedostatke i slabosti, već smatra da je kao stvorenje osuđen na propast i dostojan vječnog prezira. Prema sebi Iblis osjeća i pokazuje neiskorjenjivu i neotklonjivu bezvrijednost, jer nema unutrašnje snage za samokorekciju. Iblisova prezrena slika o sebi je takva da on gleda na vlastitu bit kao na nepromjenljivo, nepopravljivo i baznadežno stanje. Iblis se trajno pozicionira na ekstremnim polovima samoidealizacije i krajnjeg očaja.

"Mi smo Adema stvorili i onda mu oblik dali, a poslije melekim rekli: 'Poklonite mu se!' – i oni su se poklonili, osim Iblisa, on se nije htio pokloniti. 'Zašto se nisi poklonio kad sam ti naredio?' – upita On. – 'Ja sam bolji od njega; mene si od vatre stvorio, a njega od ilovače' – odgovori on. 'E onda izlazi iz Dženneta' – reče On – 'ne priliči ti da u njemu prkosiš; izlazi, ti si, zaista, od onih prezrenih!' 'Daj mi vremena do Dana njihova ožvljenja!' – zamoli on. 'Daje ti se vremena!' – reče On. 'E zato što si odredio pa sam u zabludu pao' – reče – 'kunem se da ću ih na Tvom Pravom putu presretati, pa ću im sprijeda, i straga, i zdesna i slijeva prilaziti, i Ti ćeš ustanoviti da većina njih neće zahvalna biti!' (El-Araf:11-17)

Čovjek se razlikuje od meleka i po tome što u moralnom i duhovnom smislu može napredovati. Svojim

ibadetima i dobrim djelima čovjek se može približavati Allahu, džellešānuhu. Položaj meleka je unaprijed predodređen. "Svakome od nas (meleka) mjesto je određeno." (Es-Saffat-64)

Duhovni odgoj je temelj edeba

Riječ *edebun*, množina *ādābun*, u bosanskom jeziku znači: odgojenost, vaspitanje, lijepo ponašanje, uljudnost, uglađenost, pristojnost, učtivost, obrazovanje i naobrazba. Neki smatraju da je riječi *ādāb* zapravo derivirana od riječi *da'b* koja nosi značenje *običaj, navika*, pri čemu se pod ovim pojmovima misli na lijepe, moralne i tradicionalne običaje predaka. Edeb u ovom značenju predstavlja nužnu i poželjnu vezu muslimana sa svojim kulturnim i tradicijskim korijenima. Važno je ukazati da u današnje vrijeme religiozni preporod u pravilu poprima oblik raskida s tradicijom, mnogo češće nego li predstavlja kontinuitet slijeđenja baštine. Edeb je, naročito u tesavufskim interpretacijama odgojne islamske misli, nezamisliv i nerazlučiv od *terbijjeta*. Riječ *terbijjet* dolazi u značenjima: odgoj, vaspitanje, uzgajanje, obrazovanje, obuka, podučavanje, nastava, pedagogija, razvijanje, odgojnost, uljudnost, uglađenost i učtivost.

Dominantno značenje edeba u stručnoj i kolokvijalnoj upotrebi ove riječi upućuje na ispravno ponašanje i ophođenje spram drugih ljudi općenito: prijatelja, sagovornika, komšija, kao i poštovanje pravila gostoprimitstva. Legitimno je i ispravno govoriti i o edebu bogoštovlja – lijepom i preporučenom ponašanju u ibadetima, ali je punovažno govoriti i o edebu u praktičnim, svakodnevnim situacijama; o edebu pri jelu, gostoprimitstvu, putovanju. Više od stotinu klasičnih islamskih djela napisano je o raznim vrstama edeba. U nekim djelima pisanim u 9. stoljeću pod edebom se razumijevala "ukupnost svojstava ili sposobnosti koje je morao posjedovati onaj koji se htio kretati u elegantnom i kultiviranom društvu."

Emanuel Kant ciljeve odgoja klasificira u četiri kategorije. Prvi je cilj

odgoja *disciplina*, kojom se čovjeka emancipira od vanjskih i od unutrašnjih prisila kakve su nagoni i požude, kako bi se čovjek oslobodio od vanjskoga i od unutrašnjega despotizma. Drugi je cilj odgoja *kultura*, jer se kultiviranjem čovjek usavršava u tehničkom smislu, to jest djeluje u skladu s tehničkim imperativima, postiže spretnost u upotrebi sredstava za određene svrhe. Treći je cilj *civiliziranje*, koje odgovara pragmatičnim imperativima. Cilj civiliziranja je sveobuhvatna socijalizacija čovjeka kako bi postao razborito biće s dobrim običajima (manirima). Četvrti je cilj odgoja *moraliziranje*, koje se odvija u skladu s kategoričkim imperativima. Najvažniji cilj odgoja koji natkriljuje sve spomenute partikularne ciljeve je da čovjek postane ličnost koja slobodno djeluje i koja je osposobljena za profesionalni, socijalni i moralni život. Čovjek kao moralno biće jest konačna svrha, i nije, dakle, samo svrha, nego konačna svrha.

Na temelju razumijevanja islamskih izvora saznajemo da je edeb istoznačan s lijepim ponašanjem i ophođenjem. Značenje edeba korespondira s praktičnom i primijenjenom etikom islama koja nastaje kao plod i rezultat iskrenog vjerovanja i nastojanja da se srce kao izvor vjerovanja i spoznaje očisti od svega što sprečava čovjeka da spozna svoga Gospodara. "Tog dana imetak i sinovi neće koristiti, samo će onaj koji Allahu srca čista dođe spašen biti." (Eš-Šu'ara:89)

Lijep edeb nastaje u bogobojažnom srcu i duši koji se konstantno čuvaju i čiste od grijeha. S tom svrhom propisani su ibadeti. Ibadeti imaju ulogu da srce i dušu opskrbljuju onim plodovima koji odgovaraju primordijalnoj prirodi čovjeka. Kao što bi naša prehrana trebalo da odgovara našoj probavi, tako i naša duhovna hrana mora odgovarati našem duhu. Bakterije i virusi izazivaju tjelesne bolesti, onemogućavaju normalno funkcioniranje organa, dok grijesi iznutra slabe čovjeka, naročito paraliziraju njegovu volju. Put do Gospodara, Izvora i Utočišta dobrote i lijepog ponašanja vodi od čista srca. Sufije bi reklye:

“Neće Car stupiti u dvore sve dok se dvori ne uredi.” Čisto i pokorno srce je stanište imana (vjerovanja u jednog Boga) i kao takvo spremno je za *hidajet* (Božiju uputu): “...a on će srce onoga koji u Allaha vjeruje uputiti.” (Et-Tegabun:11) Iz čistog mu’minskog srca emanira se lijepo mišljenje o Gospodaru, kao što se iz licemjernog i idolopokloničkog srca reflektira ružno mišljenje o Stvoritelju: “da bi kaznio licemjere i licemjerke i mnogobošce i mnogoboškinje, koji o Allahu zlo misle – neka zlo njih snađe!” (El-Feth:6)

S obzirom na to da je Milostivi Stvoritelj blizu svojih robova i štovalatja, oni moraju biti svjesni te blagoslovljene prisutnosti i ne dozvoliti da u njihovim dušama ponikne ružna misao o Svemilosnom.

U hadisi-kudsiji Bog Uzvišeni kaže: “Ja sam pri misli Moga roba o Meni. Ja sam s njim kad Me spominje i sjeti se Mene; pa ako Me spomene u sebi, i Ja njega spomenem u Sebi, a ako Me spomene u skupini, Ja njega spomenem u skupini boljoj od nje. Ako Moj rob krene prema Meni korak, Ja idem prema njemu dva, ako On meni krene polahko, Ja njemu u susret idem žureći.”

Misliti lijepo o Allahu, džellešanuhu, znači, kako to ističu učeni i bogobojazni Njegovi robovi, da je Bog u pravu i kada nas stavlja na kušnje i kada nas kažnjava. Kušnjama i kaznama Stvoritelj ljude uči edebu, na svojevrsan, sofisticiran i suptilan način ih odgaja i vaspitava.

Otuda je razmljivo što su vjerovjesnici bili stavljeni na najteže ispite i iskušenja, jer bez temeljitog Božijeg i duhovnog odgoja oni ne bi mogli dosljedno izvršiti vjerovjesničku misiju. Duhovni odgoj kojim su bili odlikovani svoju etičku puninu zadobija s vjerovjesništvom Muhammeda, a.s., koji je i sam posvjedočio sveobuhvatnu narav edeba kojim ga je Milostivi odgajao: “Odgajao me je moj Gospodar i lijepim i potpunim je učinio moj edeb.” Odgoj srca produbljuje racionalnu spoznaju. Odgojeno srce, kako to zapaža Ibrahim Kalin, “ima svoju robusnu intelektualnu dimenziju.”

Takvo, vjerovanjem i duhovnim odgojem prosvijetljeno i pročišćeno srce “potvrđuje ono što um zna i tako donosi sigurnost i zadovoljstvo. Srčano znanje dopunjuje umno znanje, daje dubinu i mudrost onome što znamo.”

Što čovjek više svojim čistim srcem spoznaje Gospodara, sve više spoznaje i cijeni vlastitu bit i vrijednost. Svjestan je da ne može biti vjerodostojan Božiji namjesnik, ako prije toga nije odgojio svoju dušu koja je predisponirana da vjeruje, ako nije potvrdio status *abdijjata*, položaja vjernika – roba Božijega. Muhamed Ikbal je isticao da je položaj roba (abda) najviši duhovni doseg i cilj koji čovjek može ostvariti na Zemlji. Upravo na ovom stupnju Muhammed, a.s., je doživio *miradž*, najveći duhovni uspon koji je obilježen i popraćen Božijim prisustvom bez zastora. To je najviši stupanj i poslanstva i vjerničkog života. Razina *abdijjata* – robovanja Bogu – najviše je dobro duhovnog života.

Spoznaja i svjedočanstvo da je čovjek rob Božiji ujedno je i najbolja zaštita čovjeku od Iblisovog zastranjenja: samoidealizacije i osjećaja krajnjeg očaja. Osim toga, robovi Božiji nikada ne umišljaju sebi vlastitu bezgrešnost. “One koji se klone velikih grijehova i naročito razvrata, a grijehove bezazlene On će oprostiti jer Gospodar tvoj, zaista, mnogo prašta – On dobro zna sve o vama, otkad vas je stvorio od zemlje i otkad ste bili zameci u utrobama majki vaših; zato se ne hvališite bezgrešnošću svojom – On dobro zna onoga koji se grijeha kloni.” (En-Nedžm:32)

Ljudi koji sebe smatraju bezgrešnim i nedužnim počinili su najveće zločine u povijesti čovječanstva. Ako čovjek nikada ne može biti kriv, onda on nikada ne može biti slobodan.

Edeb u međuljudskim odnosima

Kulminaciju duhovne krize zapadne civilizacije neki zapadni mislioci prepoznaju u fenomenu zatvorene osobnosti, takozvanog *homo claususa*. *Homo clausus*, zatvorena osobnost, sebe shvata kao apsolutno autonomno i neovisno biće. Njegovo mu se pravo

Ja pokazuje kao nešto što je u svojoj nutrini jednim nevidljivim zidom odvojeno od svega što je vani, a i od svih drugih ljudi. U tvrđavu tog zazidanog i ograđenog *Ja* niko ne može ući, ali ni ono iz nje nigdje ne može izaći.

Svjedoci smo raspada sistema uljudnog ophođenja i sve izraženije emocionalne neprimjerenosti kod ljudi. Habermas uviđa kako se ljudi sve više ponašaju kao *monade* koje su zainteresirane isključivo za sebe. Razbijena je državno-građanska solidarnost, posebno u svjetskoj privredi i društvu. Presušili su izvori iz kojih se hrani svijet normi i solidarnost građana. Destruktivno ponašanje i bezosjećajnost najčešće se opravdavaju tvrdnjom da su to posljedice afektivnog i nekontroliranog stanja ljudske svijesti. Time se zapravo amnestira činjenje zla i pokazuje nesposobost ljudi da se suoče s vlastitim zlom.

Nesposobnost da se prizna zlo govori o potiskivanju moralnih osjećaja. Oni koji ne priznaju svoje zlo, najviše mu robuju, jer za njega uvijek traže neko opravdanje ili ga čak proglašavaju dobrim. To samo po sebi vodi u duboke psihoze koje se ne mogu liječiti duševnom terapijom, jer je za njihovo liječenje potrebna moralna obnova. Moralna obnova pretpostavlja da su ljudi kao moralna bića primarno slobodna i odgovorna bića.

Ljudi, a to brojnim primjerima potvrđuje dosadašnje akumulirano historijsko znanje i iskustvo, ne teže samo za zadovoljenjem svojih prirodnih potreba. Oni traže i očekuju poštovanje i priznanje drugih. Bez obzira na rasu i porijeklo, svi ljudi vjeruju da su dostojni poštovanja, jer posjeduju vrijednost i dostojanstvo.

U želji da budemo priznati i poštovani, ali i da priznamo i poštujemo druge ljude, ključnu ulogu ima edeb. Edeb nam pomaže da izrastemo ka punoj čovječnosti, ka samoostvarenju sopstvenih potencijala, ka poštovanju integriteta drugoga. Edebom se učimo da su duhovna dobra bitno zajednička, da pripadaju svima, da ih se ne može pretvoriti u privatno dobro.

Stoga islamska koncepcija edeba kao opće međuljudske kulture lijepog

ophođenja s drugima isključuje samoljublje, agresivnost, nagon za tlačanjem i omalovažavanje drugih. Budući da edeb obuhvata i obrazovanje, u smislu učenja i primjene univerzalnog Božijeg znanja sadržanog u Objavi, primijenjeni edeb je negacija privatne ili sebične pobožnosti, osobne koristi i interesa nauštrb zajedničkog dobra, kao i strogo individualnog spasenja i blagostanja.

Duhovna dobra se ne mogu privatizirati, kidnapovati i otuđiti. Ona se lijepim postupcima utemeljenim na duhovnom odgoju praktično žive kako u ličnom tako i u javnom životu. Ta dobra, da bi zadržala svoj univerzalni smisao, neophodno je prenijeti na druge, primijeniti na druge i podijeliti s drugima. Sve duhovne vrijednosti poput ljubavi, dobročinstva, pravde i saosjećanja se množe kada se dijele.

Jedna istaknuta ličnost iz druge muslimanske generacije Ibrahim Nehai bio je slijep na jedno oko, a njegov učenik Sulejman ibn Mehram bio je slabovid. Jedanput su se njih dvojica u Kufi zaputili prema džamiji, pa je Ibrahim nakon nekog vremena svom učniku rekao: "Sulejmane, bilo bi dobro da ne idemo zajedno i bolje bi bilo da ja idem jednim, a ti drugim putem?! Ako nastavimo ići zajedno, bojim se da bi prosti ljudi mogli kazati: 'Čorav vodi slabovidnoga', pa nas tako ogovoriti i zaraditi sebi grijeha." Sulejman mu je na to rekao: "Ebu Imrane, šta ti fali da od tog njihovog postupka ti imaš nagradu, a oni grijeh?" "Subhanallah," rekao je Ibrahim. "Bolje je da se sačuvamo i mi i oni, nego da mi budemo nagrađeni, a oni kažnjeni."

Nije svrsishodno samo formalno i deklarativno isticati i promicati dobro, upućivati druge na dobra djela, a pri tome zanemariti načela i ciljeve edeba. Edeb podrazumijeva sposobnost razumijevanja drugoga, slušanja drugoga, sposobnost da se smjestimo u "perspektivni centar drugoga". Edeb nas podsjeća da smo u društvenoj areni dužni računati na drugoga i onda kada drugi nije u neposrednoj i vidljivoj perspektivi.

U tom smislu edeb je nerazdruživ sa semantičkim značenjem religije koja je prvenstveno sinonim za povezanost s drugim i odgovornost za drugoga. Edebom, uljudnošću, pristojnošću, kultiviranim ponašanjem, pokazujemo i sebi i drugima da moral nije ničija povlastica i da ne postoji privilegirani pristup moralu. Moral je instanca koja "odlučuje o integritetu osobe, o poštovanju sebe i poštovanju drugoga."

Kao osobni princip edeb funkcionira kao krepost, a kao kolektivno načelo edeb se manifestira kao pravda kojom se zarad općeg dobra moraju odlikovati i društvene i državne institucije. Krepost je životni stav koji zagovara moralno dobro kao slobodno djelovanje koje nije nastalo slučajno niti iznudom. Kreposti se mogu klasificirati u četiri vrste:

- 1) krepost iz vlastitog interesa (umjerenost, darežljivost, opuštenost, veselost);
- 2) krepost dužnosti (politička, socijalna, lična);
- 3) kreposti po kojima se stječu zasluge (solidarnost i dobročinstvo); i
- 4) rasudna moć (razboritost, moralno prosuđivanje svega unutar autonomnoga morala).

O edebu u institucijama govori-mo onda kada se u njima primjenjuje normativni moral, načelo javnosti i proceduralnosti. Sve se više od etike očekuju upute za ekonomiju, društvo, politiku, medicinu, tehniku, okoliš i lični život.

Jednom je Omer, radijallahu anhu, stražario i vidio čovjeka kroz prozor njegove kuće kako pije. Ušao mu je u kuću i ljutito uzviknuo: "Ti piješ dok sam ja na straži!" Čovjek mu je, ne okolišajući, odgovorio: "Ja sam počinio jedan grijeh, a ti si počinio tri." Omer, zbunjen, zapita: "O čemu ti govoriš?" Čovjek mu obrazloži: "Prije svega, ti si gledao i provirivao kroz moj prozor, a trebao si čuvati privatnost muslimana. Drugo, ti si pretpostavio da ja pijem alkohol, ali ti nisi mogao sa sigurnošću znati. Mogao sam isto tako i piti vodu ili

mlijeko. Uostalom, ti ne bi smio na osnovu pretpostavki suditi o mojim djelima. Treće, ušao si u moju kuću bez dozvole, a to kao musliman nisi smio uraditi sve dok ne budeš pozvan. Bez dozvole domaćina musliman ne ulazi u kuću drugog čovjeka. Tako si počinio tri grijeha." Saslušavši obrazloženja ovog čovjeka, hazreti Omer mu se izvini i ode kući. Nedugo zatim, Omer, radijallahu anhu je držao hutbu u džamiji, a isti ovaj čovjek je ušao u džamiju i saslušao hutbu do kraja. Kada je Omer, radijallahu anhu, završio s hutbom pozvao je čovjeka i nasamo mu rekao: "Slušaj, nisam nikad ništa o tebi javno rekao!" Čovjek mu na to odgovori: "A ja sam od tada prestao piti alkohol."

Umjesto zaključka

Empirijske nauke otkrivaju ono što prethodno nismo znali, a metafizičko znanje je reflektirana spoznaja o onome što smo već spoznali. Po učenju islama, ljudske duše su još u *ezelu* (preegzistenciji) posvjedočile i na izvjestan način "spoznale" svoga Gospodara. Slast robovanja Bogu u ibadetima i zadovoljstvo koje osjećamo i dijelimo s drugima u lijepom ophođenju refleksija je metafizičke spoznaje Boga. Duša odgojena na metafizičkom znanju omogućava čovjeku da u primijenjenom edebu, u realnom životu, prepozna i osjeća stvarnost koja je već u njemu prisutna, u kojoj već od *ezela* iskustveno i intuitivno njegova duša participira.

Tevhid, vjerovanje u jednog Boga, u Kur'anu se oslovljava i kao vječita riječ *el-kelime-el-baqijeh* – riječ koja za ljude predstavlja najčvršću sponu i neraskidivu vezu s vječnim i metafizičkim znanjem. "On (Ibrahim) učini riječi tevhida trajnim za potomstvo svoje, da bi se dozvali. (Ez-Zuhruf:29)

Edeb uz *ahlak* (islamsko ćudoređe) kao sinteza vječnog znanja i primijenjenog lijepog odgoja je cjeloviti moralni odziv Bogu. Edeb svoju univerzalnu relevantnost i životnu primjenjivost i vitalnost crpi iz samog

tevhida. Savremeni islamski mislilac Ali Šerijati opisao je tevhid kao negaciju svih protivriječja koja ometaju čovjekov razvoj, bila ona pravna,

klasna, društvena, politička, rasna, etnička, teritorijalna, rodovska, urođena ili čak ekonomska. Tevhid je opažanje sveukupnog univerzuma

kao jedinstva, umjesto njegove diobe na ovostrano i onostrano, na fizičko i metafizičko, na supstancu i značenje, na tvar i duh.

Literatura

Muftić, Teufik (1997). *Arapsko-bosanski rječnik*. Sarajevo: El-Kalem.
Inajet, Hamid (2005). *Moderna islamska politička misao*. Preveo s engle-

skog Aleksandar Pavlović. Sarajevo: Rabic.
Smailagić, Nerkez (1990). *Leksikon islama*. Sarajevo: Svjetlost.

Babić, Mile (2017). *Temeljna pitanja suvremene filozofije*. Zagreb: Plejada.
Kalin, Ibrahim (2019). *Ja, onaj drugi i drukčiji svijet*. Sarajevo: Dobra knjiga.

الموجز

الأدب والتأدب القاسم المشترك لاحترام الذات واحترام الغير

ميهو شليفو

يعالج هذا المقال المعنى الدلالي الثري لمصطلح "الأدب" ويشير إلى الأسس الدينية للأدب في مصادر الإسلام الأساسية. إن كلمة "أدب" بالمعنى العام تعني التربية والتعليم، وتعني بالمعنى الخاص حسن الخلق والسلوك في التعامل مع الآخرين. ويتوافق معنى الأدب مع أخلاق الإسلام العملية والتطبيقية التي تأتي ثمرة ونتيجة للإيمان الصادق والجهاد لتنقية القلب محل الإيمان والمعرفة من كل ما يمنع الإنسان من معرفة ربه. ويساعد الأدب في نضج إنسانية الفرد الكاملة، ويوجهه نحو تحقيق إمكاناته الذاتية بنفسه، ونحو احترام الغير وعدم المساس بهم. والأدب استراتيجية تربوية هدفها تعليم الناس أن الخيرات الدينية مشتركة في الأساس، وأنها ملك للجميع، ولا يمكن تحويلها إلى ممتلكات خاصة.

الكلمات الرئيسية: الأدب، التربية، التأديب، الثقافة السلوكية، التوحيد.

Summary

ADAB – A COMMON NAME FOR SELF-RESPECT AND RESPECT FOR THE OTHER

Meho Šljivo

This text thematises multidimensional semantics of the term adab, found in constitutive sources of Islam. Most commonly it signifies upbringing in general, whereas in a particular sense it refers to good manners, appropriateness and courtesy towards the others. It corresponds to practical and applied ethics of Islam which spurs from sincere faith and one's endeavours in attempt of cleansing one's heart, as the locus of faith and knowledge, of everything that stands in the way of man in his pursuit of knowing his Lord. Adab assists in ripening of an individual to his full potential, it gives directions towards self-realisation and towards respecting the other. Adab is an upbringing strategy and its aim is to teach people that spirituality is essentially a common good and cannot be transferred into private good.

Key words: adab, upbringing, culture, code of conduct, tawheed